

УДК: 94(497.1)''19'':327
Примљено: 22. априла 2009.
Прихваћено: 20. јуна 2009.
Оригинални научни рад

Српска политичка мисао
број 2/2009.
год. 16. vol. 24.
стр. 205-232.

Зоран Петровић Пироћанац

Институт за политичке студије, Београд

ЈУГОСЛАВИЈА, ЕВРОПСКИ ЗАПАД И РАСПАД: ФРАГМЕНТИ ИЗ ИСТОРИЈЕ САДАШЊОСТИ ИШЧЕЗЛЕ ЗЕМЉЕ *

Резиме

Аутор прати генезу државе од српског иницијалног пројекта Југославије као испуњења националног плана да сви Срби буду уједињени у окриљу једне државе, до распада државе, преко Тридесетих година XX столећа и окретања етно-конфесионализму, потом одлуке Запада у Другом светском рату за подршку Титовом комунистичком покрету отпора, уместо влади у Лондону и Дражи Михаиловићу, до распада почетком деведесетих.

У тексту се презентирају мало познати детаљи о дипломатским активностима и односима влада САД и западних држава на југословенском простору после Другог светског рата.

Аутор је покушао да скрене пажњу на мета-политичке и обавештајне активности које су свакако допринеле лаганом крњењу и ентропији југословенске државе, окончане грађанским ратом почетком деведесетих.

Кључне речи: Етно-конфесионализам, европски Запад, НАТО, покрет несврстаности, европске интеграције, институционална парализа, етнархија, неолиберални поредак, немачки експанзионизам, доктрина Картер, Алпе-Адриа.

* (Фрагменти из необјављених делова доктората на Школи високих студија друштвених наука-ЕХЕСС у Паризу, јун 2009)

ОД СРПСКО-ХРВАТСКО-СЛОВЕНАЧКОГ ПИТАЊА, ДО ФЕДЕРАЦИЈЕ У НЕСТАЈАЊУ

Вештачка творевина Југославија је за француско-српског историчара Бошка Бојовића „српско-хрватско-словеначко царство наслеђено из културне хетерогености Аустроугарске, из турско-левантинске инерције, потенцијалности истовремено руских револуционарних и самокритичких, али и из пруских милитаристичких предиспозиција. За Србе, Југославија је представљала испуњење једног националног плана (*dessein national*) који је одговарао томе да сви Срби буду уједињени у окриљу једне државе, у сагласју са другим народима са којима су измешани, на принципу консензуса и плурализма, етничког, културног и конфесионалног“.¹⁾

Тридесетих година XX столећа Југославија се окреће ка некој врсти етно-конфесионализма на основи словенско-православног историзма. Запад се током Другог светског рата одлучује за подршку Титовом комунистичком покрету отпора, пре него лојалистичком покрету југословенске Владе у егзилу у Лондону и генералу Драгољубу - Дражи Михаиловићу.

Упркос могућој конјункцији између политике независности генерала Де Гола и Титове политике несврстаности, два државника се раздвајају изразитом антипатијом. Де Гол никада није опростио Титу погубљење Драже Михаиловића, кога је 1943. одликовао орденом Слободних француских снага. „То је као да је Торез стрелчао Де Гола“, поверио се Генерал једном приликом свом министру Алану Перфиту.²⁾

Англо-амерички савезници залажу се после Другог светског рата за *status quo*. Свој стратегијски кредит дају титоистичкој, комунистичкој опцији, како би одржавали ту мултиетничку, конфесионалну и културну државу.³⁾

Међутим, чињенице говоре да је „социјалистичка Југославија конституисана као федерална држава на основу совјетског модела и директива о решењу националног питања, које је Коминтерна поставила на свом V конгресу 1924, и КПЈ их развила на III

1) (Bosko I. Bojovic, in: „*Deux representations geopolitiques*“, L' Hérodote, no 67, 1992, p. 81-82)

2) Цитирано у: Alain Peyrefitte, *C'était de Gaulle 1*, Paris, Fayard et Ed de Fallois, 1994.

3) (Видети: В. Војовић, *Politique et culture dans l'histoire du Sud-Est européen : facteurs d'association, facteurs de dissociation*, Paris, janvier 2005 ; и: *Les Balkans occidentaux-entre globalisation et balkanisation*, Paris, 2006)

*конгресу, одржаном у Бечу, и на IV конгресу, одржаном у Дрездену 1928.*⁴⁾

Главни геополитички разлог за ову политику има своје име: Конференција у Техерану. Збигњев Бжежински тврди међутим „ да је мит то да је на Јалти Запад прихватио поделу Европе.“⁵⁾

Члан „новог“ чехословачког руководства у доба „Прашког пролећа 1968, учесник у „гангстерским преговорима“, Здењек Млинарм овако резимира Брежњевљев говор током злосретног и коначног заседања 26. Августа 1969: „Брежњев је, пак, запитао председника Цонсона да ли америчка влада и даље потпуно признаје споразуме из Јалте и Потсдама. Он је 18. августа примио следећи одговор: ‘Признање безрезервно важи за Чехословачку и Румунију, али, што се Југославије тиче, треба још преговарати’“.⁶⁾

Запад и земље НАТО-а посебно, имају свој значајан допринос од 40 година очигледне безусловне помоћи. Такозвани кредити титоистичке Југославије коришћени су за оправдавање политике подршке комунистичком самовлашћу, чији су и методи и политике барем делимично били исто толико тлачитељски као и у другим комунистичким земљама Источног блока.⁷⁾

Запад је био подељен у свом понашању према Југославији. Едвард Кардељ, теоретичар самоуправљања и главни Титов сарадник, пише: „Запад је био подељен у својим ставовима. Једни су сматрали да је дошао крај Титове Југославије и да је апсолутно немогуће да она издржи Стаљинов притисак, а други, рекао бих мањина, веровали су да Југославија може издржати у свом отпору и победити и почели су да нам дају прву економску и материјал-

4) Видети: Смиља Аврамов, *Постхеројски рат запада против Југославије*, стр. 120.

5) „Чињеница је да је источна Европа била уступљена *de facto* Јосипу Стаљину од Франклина Д. Рузвелта и Винстона Черчила још на техранској конференцији (у новембру-децембру 1943), а на Јалти су британски и амерички лидери имали неке малодушне мисли након промишљања о том уступку. Они су тада учинили последњи уколани, али неефикасни да израде неке аранжмане како би осигурали барем малчице слободе за источну Европу, одржавајући англо-америчке наде за демократију, на европском континенту као целини. Западни државници нису ипак успели да се супротставе суровости надлазеће полстратне совјетске моћи, и у произилазећем судару између стаљинистичке моћи и западне наивности, моћ је надвладала. Јалта је била последњом дах брижљиво калибриране совјетске дипломатије дизајниране да задобије англо-америчко пристајање на преовлађујућу совјетску улогу у читавој Европи.“ In: Zbigniew Brzezinski, *A Divided Europe: The Future of Yalta*. Winter 1984/85.

6) Zdenek Mlynar, *Nightfrost in Prague: The End of Humane Socialism*, New York, Karz Publishers, 1980. Extraits publiés dans *Telos*, no. 42, hiver 1979-80, p. 31- 55, et dans *Le Debat*, no. 9.

7) M. Milivojević, *Descent into Chaos: Yugoslavia's Worsening Crisis*, London, Institute for European Defense & Strategic Studies, European Security Studies no 7, 1989. p. 7.

ну помоћ у облику поспешивања трговинске размене, итд. А било је и трећих који су до те мере били антикомунисти да су сматрали да је све то аранжирано међу комунистима и да би се лакше утицало на Запад“⁸⁾

После раскида Тито-Стаљин 1948, Југославија ужива готово безусловну стратегијску, финансијску, економску, политичку подршку, посебно САД. То је „најуниверзалније привилегована земља нашег доба“ (Б. Бојовић).

После Стаљинове смрти, СССР успева делимично да поново освоји изгубљени југословенски терен, али не успева да заузме америчко место, јер САД остају и даље привилеговани Титов партнер. Југославија се тада сматра на Западу „пријатним излогом једног социјализма са људским ликом, са елементима тржишне привреде“.

Упркос огромној финансијској помоћи током три деценије, већ почетком седамдесетих година прошлог столећа учача се неспособност Титовог диктаторског режима да се реформише. То је доба у коме сепаратистичке ревандикације хрватског комунистичког руководства, као и „анархолиберализам“ српског руководства, присиљавају Тита да политички ликвидира оба републичка партијско-државна врха.⁹⁾

Србија је у том времену маргинализована, што је најочитије у њеном економском заостајању, наметнутом од Врха Федерације, у коме доминира хрватско-словеначки Трио: Тито-Кардељ-Бакарић. Следи *институционална парализа*, која погађа читаву Федерацију, и као што примећује истраживач Џорџ Шофлин, „та земља не постоји више ни у каквом смислу“.¹⁰⁾ Шофлин сматра да од 1963. године Југославија није више била федерална држава. Она је *de facto* конфедерација од проглашења четвртог послератног устава, 1974. Задужбина тог Устава јесте д аје истинска политичка моћ дата у руке *племенских вођа* СКЈ.

Једна мало помињана епизода у југословенској историографији је, међутим, од огромне важности за титоистичку Југославију, па тиме аутоматски и за Србију. Европска Комисија настоји, одмах

8) Е. Кардељ, «Сећања», Радничка штампа и Државна заложба Словеније, Београд-Љубљана, 1980, стр. 131.

9) В. Bojović, *Politique et culture dans l'histoire du Sud-Est européen : facteurs d'association, facteurs de dissociation*, Paris, janvier 2005 ; et : *Les Balkans occidentaux-entre globalisation et balkanisation*, Paris, 2007.

10) George Schopflin, „Political Decay in One-Party Systems in Eastern Europe: Yugoslav Patterns“, in: Pedro Ramet, ed., *Yugoslavia and the Threat of Internal and External Discontents. Orbis*, Spring 1984, p. 109.

после совјетске интервенције у Чехословачкој 1968, да привуче Тита у своје редове. За тај сложени дипломатски задатак Брисел је задужио две личности: Пол-Анри Спака (Spack), Белгијанца, и Жан-Франсоа Дениоа (Deniau), Француза. Спак је дипломата великог искуства, први Председник Европског парламента (1952-4) и бивши генерални секретар НАТО-а (1961). Послали су га 1971 у Београд, ради преговора са Титом о евентуалном уласку Југославије у Заједничко тржиште. Он и директно предлаже Југословенима ову могућност. „Мислим да треба да размислите о уласку у Европу. Ви сада седите на две столице истовремено“, сликовито је рекао Спак у Београду. Југословенски руководиоци са којима разговара, одговарају му: “Не брините се, снаћи ћемо се ми, ми смо несврстани.”¹¹⁾

Жан-Франсоа Денио, изасланик француског Премијера Пјера Месмера и Председника Жоржа Помпидуа, тадашњи министар спољне трговине Француске, такође доживљава неуспех у мисији, пошто се сусрео лично са Маршалом Титом.¹²⁾ Југословенски самодржац одбија једноставно сваку предлог придруживања Европи. Ово одбијање показало се као један од кључних момената за судбину југословенског простора, само две деценије касније. Уместо да се придружи Заједничком тржишту, и то, судећи по Дениоовом сведочењу аутору - пре Шпаније, Грчке и Португала, земља је кренула путем продубљивања кризе, које се окончало грађанским ратом.

Две године пре Титове смрти, 1978, Једанаести конгрес СКЈ уводи систем *колективног руковођења* на разини федералне владе у Београду, што добија форму државног Председништва са 8 чланова.¹³⁾

11) По сећању Љилане Новаковић, тадашњег званичног преводиоца у ССИП-у, у разговору са аутором, јуна 2007.

12) Жан-Франсоа Денио (Deniau) је потомак дубровачке породице Крсмановић-Миловић, чији је предак отишао са Наполеоновом армијом у Париз у време француске окупације Дубровника, почетком XIX столећа. Аутор се са искусним дипломатом упознао 1991 у Паризу, после мартовских теразијских догађаја, а у августу 1991. га из Загребa пратио у Сисак, где је Денио, без много устезања, подучавао хрватског локалног команданта, сина генерала Бобетка, како треба држати опсаде касарни, спречавати им допремање намирница и нагнати их на предају, или напуштање терена. Аутор је очевидца дела овог не-дипломатског перформанса иначе изузетне личности француске политике друге половине XX столећа.

13) „Било је неколико ствари. Прва је свакако политички систем који је Тито конструисао и који је требало да га наследи. Сваке године требало је да се бира нови председник државе, па чак и нови председник партије, што је значило да нестаје централна власт у Југославији. А ако нема контроле и власти из једног центра, земља не може остати заједно. Нисам заговарао новог диктатора, али постојање централне власти била је дужност.“ Пјер Селинџер, у: Драган Бисенић, *Од бакље до ломаче, Интервју о распаду Југославије 1992-1996.*

Њујоршки глобални дневник „Њујорк Тајмс“ затвара 1979 своје дописништво у Београду, које је годинама функционисало у хотелу „Москва“. Од те године газде ове престижне новине не сматрају више да Београд завређује по свом значају њихово стално дописништво.¹⁴⁾

То је озбиљан сигнал да ће се југословенска осетно променити у долазећим годинама.

Дејвид Анделман, такође некадашњи источноевропски дописник „Њујорк Тајмса“, који је водио дописништво пред Титову смрт, већ 1980 у пролеће пише како будућност Југославије крије многе замке које ће тек разне околности износити на видело, као у самој земљи, тако и у иностранству, а те замке су дуго чекале своју прилику.

Аделман и други аналитичари Југославије виде вредности те Југославије и њене несумњиве геостратегијске позиције. Аделман пише 1980: *„Југославија је постала симбол отпора Совјетском Савезу, система економске вредности и владања у читавом трећем свету, симбол кохезије, континуитета и постојања комунистичке партије која је јединствена због географске близине совјетског Блока, као и због свог одбијања да преузме вођство од Москве... Али, дошао је други период транзиције, и то је посебно осетљиво за различите снаге са најнепосреднијим могућим интересом у Југославији.*

Данас је у току једна тиха, али интензивна борба за власт у Југославији, троугаона, између Совјетског Савеза, Кине и Сједињених Држава. Штавише, постоји варијетет играча, јасно уопште не незаинтересованих - Европа, Западна и Источна, и Трећи свет који нервозно гледа шта ће проистећи. То је на крају једна дипломатска, политичка, економска борба, са уплатама у опклади које се брзо увећавају у једној ери детанта у паду. То је борба коју одликују исти елементи троугаоних односа који су у игри у другим деловима планете.“¹⁵⁾

Велика корист из спољних погодности које обезбеђују стабилност диктатуре једнопартијског система и њеног вође, Маршала Тита, јесте епоха која се окончава нестанком Тита. Земља лоше подноси последице урушавања комунизма и контра-удар *Новог нео-либералног поретка*. Како је једном записано у америчком ли-

14) Дејвид Бајндер (David Binder), бивши дописник „Њујорк Тајмса“ из Београда, у: „Политика“, 02. 10. 2006.

15) David A. Andelman, «Yugoslavia: The Delicate Balance, Foreign Affairs, Spring 1980.

сту: „После година удварања и истока и Запада као несврстаној земљи, Југославија је остављена ван новог светског поретка“.¹⁶⁾

Југославија престаје да буде „инструмент одобравања и изванредно привилегована због геостратегијских и идеолошких ривалитета“. Она постаје „геостратегијски застарела у новој епохи нео-либералне мондијализације, „црна рупа Новог светског поретка у коме би морале да пониру бројне илузије оних који су веровали у крај историје“.¹⁷⁾ Југословенска федерација је на крају Другог светског рата под англо-америчким утицајем.

Она наставља да ужива извесну политичку, стратегијску, финансијску и економску америчку и енглеску подршку. То се наставља чак и после раскида Тито-Стаљин 1948, без обзира на свој комунистички режим. После смрти Стаљина, СССР успева делимично да задобије поново своју изгубљену позицију на европском Југоистоку, али није успео да одгура Американце, који су остали први партнер Маршала Тита.

Конвенцијом о савезништву и политичкој сарадњи и обостраној помоћи, закљученом на Бледу, у Словенији, 1954. године, између Грчке, Турске и Југославије, Титова држава је индиректно укључена у безбедносни система НАТО-а. А тајним Споразумом између Грчке и Југославије, закљученом 1960, дозвољава се слободан пролаз трупама НАТО-а преко југословенске територије, у случају да та земља буде нападнута од било ког члана Варшавског пакта.¹⁸⁾ А одмах по смрти Тита, Грчка је писмено потврдила своју верност овом Споразуму.¹⁹⁾

Створен почетком Шездесетих, на иницијативу Тита, Нехруа и Насера, Покрет несврстаних великим делом дефинише доследну међународну политику дипломатије југословенског режима. Из те чињенице једноставно је произишло да је Титов режим з његова живота уживао неку врсту троструког консензуса на међународној

16) „After years of being courtes by both East and West as a non-aligned country, Yugoslavia was left out of the new world order.“ Dans: *America's Defence Monitor*, august 29, 1993.

17) B. Vojovic, *Les Balkans entre convergences et disparites. XIXe-XXe s.*, Août 1996.

18) У Дејтону, 21. новембра 1995, Слободан Милошевић је ставио потпис на слично право НАТО-а да његове трупе пролазе Србијом (тј. тада Југославијом), што се до данас врло често избегава да се помиње у српској политичкој и научној јавности. Реч је о Апендиксу Б на Анекс 1-А, насловљен „Споразум између СР Југославије и НАТО о транзитним аранжманима за операцију мировног плана“. И најдиректније речено - Милошевићев потпис дозвољавао је шокантна права НАТО војсци када се једном нађе на нашем тлу, што без икаквог суздржавања може да се подведе под класични велеиздајнички потез југословенског председника, јер народ није питан ни на каквом референдуму за став о таквом далекосежном потезу по националне интересе.

19) *La Documentation Française*, No. 5011, 6/ 1995, p. 99.

лествици. Несврстана Југославија нуди левим европским интелектуалцима једну вредност - уточиште, у том добу када је престиж СССР-а почео да слаби. Енглески новинар Маркус Станер написаће у време самог краја СССР-а: „*Оно што се може приговорити Југославији било је то да она уопште није требало да буде у покрету несврстаних, јер је Југославија у Европи, она чини део Европе. Упознао сам многе младе Југословене (Словенце, Хрвате, Србе и друге) који су отворено говорили како је то био апсурд.*“²⁰⁾

Сматран, с правом или погрешно, привлачном витрином алтернативног социјализма људског лика, мекшег и отвореног ка спољним утицајима, са значајним елементима једне тржишне привреде, независног и ривалском совјетском моделу, југословенски модел је у томе задобио стабилност и несумњиви престиж.

Југословенска привреда имала је успеха, с времена на време. Период тог релативног раста (Шездесете и Седамдесете) највише има да се захвали огромној спољној помоћи (неких 36 милијарди долара), добијених од Сједињених Држава, после екскомуникације Југославије из „социјалистичке заједнице“.²¹⁾

Ова страна финансијска помоћ је суштински помогла да се Југославија одржава у животу током деценија. Међу врло разноликим проценама, и до данас непрецизних, поменимо да су само Американци, говоре истраживачи и економисти, а међу њима и француски историчар Жил Труд (Troude), инвестирали између 30 и 80 милијарди долара.²²⁾

Са падом Берлинског зида долази до имплозије социјалистичког табора и до рушења народних демократија. О томе је писао и Милован Ђилас у престижном француском часопису „*Letr empresarial*“: „*Ко би могао да буде одговоран, ако не комунисти? Они су једини који о практично свему одлучују. Могло би да се каже: систем је погрешно. Он је везан за монопол КП у свим сферама живота. Криза ће остати без излаза, колико год монопол партије буде одржаван. Извесно је да је њена идеолошка моћ ослабљена, посебно у културном домену. Идеологија је погођенија животним реалностима него критикама. Њена учења ни сами комунисти више не узимају за озбиљно. На највишој разини, не види се очитовање икакве идеје која би могла да води у неколике промене. Међу*

20) У: Marcus Stanner, «Срби имају намеру да разоре култ Тита, Хрватаес», «Observer», 06. 05. 1990.

21) С. Аврамов, *op. cit.*, стр. 125

22) Gilles Troude, *La question nationale en RSFY (1945-1972)*, Т II, thèse de doctorat soutenue en juin 2003 à Paris-III.

не-партијским интелектуалцима, нарочито код економиста-изражавају се идеје и чак конкретне и разборите идеје, али оне до сад нису имале никаквог одјека у тврђави догматске власти. ⁽²³⁾

Западни консензус о Југославији такође застарева, и југословенској федерацији прети ишчезавање. Популизам српске и хрватске, али и словеначке, *етнархије* спречава процес европске интеграције.

Један од вођа немачког покрета *Neueus Forum*, генетичар Јенс Рајх, имао је занимљив поглед на Југославију у предвечерје пада комунизма у ДДР-у, октобра 1989. у Лајпцигу, где је аутор са њим имао дужи сусрет. *„Ви сте народ са многим националностима у целини, и Југославија има двосмислене историјске разлоге. Али, постоје земље које би се смао-организовале и сада су заједно. Једна енглески историчар је рекао да је Југославија била изум Јосипа Јураја Штросмајера. Сада ви треба да преживите, а други говоре да сте ви наследили проблеме аустроугарске монархије. Ви сте сада мала Аустро-Угарска. Међутим, земља може да преживи, народ мора да пронађе снагу да решава проблеме. Земља би требало да постане и остане фактор стабилности на Балкану“.* ⁽²⁴⁾

Спадолини, италијански министар одбране, долази у посету Југославији тих година захуктале кризе и као делегат Американаца. Он је један од бројних европских дипломата који стижу у мисије у Југославију. Али, Спадолини има изненађујућу комбинацију: он предлаже владу коју би водио комунистички либерал, Македонац др Александар Грличков. Др Анте Цилига, изузетно важна личност Хрватске и Југославије у првој половини XX столећа, био је увек одлично обавештен. Иако загазио у дубоку старост, девету деценију, и мада је седео у свом скромном стану у Риму, знао је много тога у вези са Балканом. Ингениозни бивши комунистички револуционар, потом и прононсирани хрватски националиста аутору је овим поводом рекао: *„Спадолини је био за Грличкова. Не треба заборавити да је Микулић потпуно игнорисан у тренутку посета Џорџа Шульца и Спадолинија. Микулић је то схватио као да уопште није кандидат. То је стаљинистички манир. Ја сам Спадолинија некад срео у Русији, али сам то схватио тек касније. На несрећу, југословенски руководиоци нису довољно отворени за овај предлог.“* ⁽²⁵⁾

23) Milovan Djilas, „*Le Communisme aujourd'hui*“, «Lettre Internationale», no15/hiver 1987.

24) Dr Jens Reich, Neueus Forum, интервју за загребачки магазин „Старт“ у Лајпцигу, октобра 1989.

25) Лично сведочење др Анте Цилиге аутору, Рим, 1988, за загребачки магазин „Старт“.

И премијер Анте Марковић не успева у свом про-европском покушају, увелико ометен хорским делатностима југословенских *нациократија*. И већ са првим слободним изборима, 1990, сепаратистички етноцентризам је ојачан.²⁶⁾

НОВИ НЕМАЧКИ ЕКСПАНЗИОНИЗАМ ПОНОВО НА „ЈУЖНОЈ КАПИЈИ ЕВРОПЕ“

Хенри Корд Мејер (Henry Cord Meyer) је упитао 1955: „*Како одговара да се назову територије којима пролази Дунав, од југоистока Алпа, до карпатских планина, и од обале Јадрана до Егејског и Црног мора?.. У оном пре-нацистичком периоду, Хитлер већ рачуна на бројне присталице у државном апарату, на трговачке кругове, академске средине и медије. Они бране идеју да се Југоисток Европе укључи у међународну стратегију Немачке. Они распачавају три концепта: 'Mitteleurope', 'Grosswirtschaftsraum' (Велики економски простор) и 'Erganzungswirtschaftsraum' (Комплементарни економски простор.)*²⁷⁾

Но, прича о немачкој сфери утицаја на Балкану и Европи уопште сеже даље у прошлост. Како немамо простора за детаљније елаборисање, подсетимо овлаш на програм Теобалда Фон Бетман-Холвега (Theobald Von Bethmann-Hollveg, 1856-1921), из септембра ратне 1914. Он пројектује једну велику зону немачког економског утицаја од Скандинавије, па све до Балкана.²⁸⁾

Аутор Игнац Шмерц (Ignaz Schmertz) проучавао је појам «*Mitteleuropa*», то јест „Средњу Европу“. Та теорија одбија појам „Балкан“ као синоним заосталости и нестабилности. Она тражи да ове подунавске земље буду независне од једне јаке Немачке: „*зато што се Југоисточна Европа сматра једино регионом за експлоатисање, како би се извукао максимум економских и политичких користи. Прионити уз «Kernraum» (простор централног језгра), везати се за Рајх јесте њихова једина шанса за преживљавање.*“²⁹⁾

26) Bosko I. Bojovic, *Politique et culture dans l'histoire du Sud-Est européen: facteurs d'association, facteurs de dissociation. Les Balkans Occidentaux- entre globalisation et balkanisation*, Paris, 2005.

27) Henry Cord Meyer, *Mitteleuropa in German thought and action, 1815- 1945*, La Haye, 1955, p. 309. Цитирано у: Michel, Collon, *Poker menteur. EPO*, Bruxelles, 1998.

28) Georges-Henri Soutou, «*L'or et le sang. Les buts de guerre économiques pendant la Première Guerre mondiale*», Fayard, 1989, p. 2).

29) Ignaz Schmertz, *Deutschlands Donauerbe*, p. 230, цитирано у: Michel Collon, *Poker Menteur. EPO*, Bruxelles, 1998.

Хитлеровски Рајх не успева да измакне економско-политичком опкољавању његових ривала преко „задње капије“, оне на Југоистоку Европе, на тој „периферијској и другоразредној“ територији, алио ипак драгоценој као „*комплементарном економском простору*“ («*Erganzungswirtschaftsraum*»). То је значајан извор сировина, којима расте цена, као и тржиште за продају немачких производа. Игнац Шмерц о томе пише: „*Централна идеја концепта јесте да треба 'одлучно сломити француски фронт'. Немачка има 'мисију', ону која 'нуди народима Дунава средства за интегрисање у трговинску зону, једини начин за њих да досегну националну независност'.* „³⁰⁾

Професор високе војне школе немачке армије, Отмар Хаберл, размишља 1990, у време пред грађански рат у Југославији, о поновном уједињењу Немачке и ренесанси једне заборављене немачке концепције из прошлости. „*У тренутку када се економска прегруписавања не чине потпуно немогућим, сећање на једну важну епоху односа Немачке и Југоистока Европе може да буде изванредно драгоцено за садашњу расправу*“.³¹⁾

Још почетком Седамдесетих је била уочљива интензивирана економска сарадња богатијих баварских и аустријских региона, који су привлачили све више Хрватску и Словенију.

Разни независни европски аналитичари, међу њима и немачки, сматрају да без акције немачке и других важних европских земаља и њихових пропагандних машинерија, југословенски национализми не би били у стању да доведу земљу до коначног распада.

Белгијски левичар и познати аутор геополитичких анализа и критика глобалистичке опције савременог света, Мишел Колон, тврди: „*Немачка је, да би учинила да се Југославија, која је сметала њеној експанзији, распадне, подржавала, финансирала, планирала најреакционарнији национализам, онај духовних наследника усташклог режима у Хрватској (1941-1945). Распадање Југославије проистиче из једне темељно припремљене и организоване операције БНД-а.*“³²⁾

Клаус Кинкел долази на чело БНД-а (*Bundes Nachrichten Dienst* - еквивалент ЦИА) 1979. године. О том периоду је најбоље писао немачки бивши тајни агент Ерих Шмит-Еенбом, који је и доказао да је БНД веома активно припремао распад Југославије.

30) Ignaz Schmertz, *Ibid.*, p. 230.

31) Видети: Othmar Haberl, *Sudosteuropa*, 09, 1990.

32) Michel Collon, *Pokeur Menteur*, p. 33.

Еенбом упире прстом у загребачке хрватске комунисте, који тих година све више исказују националистичке елементе у својим делатностима. Ту су и разни екстремно десни хрватски покрети у дијаспори у Западној Европи и САД. По сазнању југословенских обавештајних служби, Осамдесетих је на нашем тлу оперативно активно било стотинак немачких агената, како тврди бивши немачки тајни агент Еенбом.

Међу индикацијама о интензивираним политичко-обавештајним активностима против пост-Титове Југославије фигурише и догађај из Рима 1981. године, где је организовано консултовање између Немачке, Италије и Аустрије о припремама за предвиђено растурање Југославије. Тадашњи немачки председник, Карл Карстенс (Carstens), саопштио је 1992. у Бону, у једном дипломатском разговору „ да Немачка званична политика има демариш у корист очувања интегралности Југославије, али да је она и наклоњена захтеву за стварање независне Хрватске“. Клаус Кинкел је потврђивао процене свог агента на југословенском терену, Јохана Денглера, о могућим побунама и сецесионистичким ратовима, који би створили 250 000 избеглица у Немачкој.

Марко Лопушина, добар познавалац југословенских тајних служби, помиње да је један високи функционер БНД-а потврдио 1994 да су већ од средине осамдесетих њихови агенти улазили у Југославију у великом броју како би надзирали важне објекте система одбране Југославије.³³⁾ Зна се данас и то да ни Кинкел, ни његови наследници у тајној служби, нису обраћали пажњу на демократска убеђења хрватских „опозиционара“ које су подржавали у борби против СФРЈ. Кинкел је чак успео у наоко немогућем задатку: хрватски национал-комунисти и усташки активисти заједно су тесно радили помажући немачким тајним службама.

Јурген Елзасер (Elsasser), главни уредник левичарског дневника «*Die Junge Welt*», специјалиста за балканска питања, оценио је немачку балканску политику у периоду 1989-1999, као „кризу немачког система“. СР Немачка је следила, на плану идеја током друге половине XX столећа, две политичке личности: Конрада Аденауера и потом Вилија Бранта. Обојица су били противници политичких сукоба и могућности рата у Европи. У годинама њихових активности, током три деценије послератне Немачке, политичка пажња немачких политичара углавном је усредсређена на економски просперитет тотално поражене и разорене Немачке после Хитлера.

33) У: Марко Лопушина, Убиј ближњег своја, Југословенска тајна полиција 1945/2002, Београд, Народна књига, Алфа, 2002, стр. 431.

Међутим, крајем Седамдесетих и почетком осамдесетих, на сцену је ступила нова генерација политичара. Они су наглашене присталице Америке, и са одушевљењем прате регановску политику. Стављају се на страну започетих америчких радова на рушењу европског комунизма. Зато и није изненађење што Немачка, баш као Реганова Америка, управо Југославију почиње да третира као политичку мету. Немачки аналитичари у том смислу виде, пре свих других, тројицу немачких политичара као анти-југословенски настројене: Франца-Јозефа Штрауса из Баварске, либерала Ханса-Дитриха Геншера, и Хелмута Кола. Штраус се није устезао да Југославију јавно процењује као вештачку творевину, и политички неспособну, зато што је проистекла из Версајског споразума. Кол и Геншер су следили Штрауса у тој оцени, и сматрали су да је Титова Југославија ентитет који смета политичким интересима Немачке.

Бивши агент БНД-а, Ерих Шмит Еенбом, открио је један извештај своје бивше „куће“ из 1995, који је јасно показивао да је Бон још од усвајања Устава СФРЈ из 1974, користио југословенску децентрализацију за јачање својих политичких веза са Хрватском, као и за подстрекивање њене сецесије. Управо тај посао је био једна од централних делатности Клауса Кинкела, шефа БНД-а до 1992 године, који је и због тог успешног роварења по Југославији зарадио потом титулу министра спољних послова Немачке.

Данас је стручњацима за Југославију и даље прилично чудно како су Француска, Италија, Велика Британија и друге земље Европе тако послушно следиле немачку политику на Балкану почетком деведесетих, обзиром да је генерална позиција Немачке у то време била крхка, обзиром да се „бавила о свом јаду“, Уједињењем, које је односило огромну енергију и средства Бону.³⁴⁾

И управо је операција распада Југославије, на перверзан начин, увећала немачки реноме и политички утицај у Европи и свету. А одговор је прилично видљив: у сенци је имала многоструку дискретну подршку САД за делатности у Југославији. То потврђују врло јасно „мемоари“ Хелмута Кола, у којима бивши Канцелар признаје имплицитно да уједињење Немачке не би било могуће без тоталне подршке САД.³⁵⁾

У контролисању Србије и Балкана, Немачкој је тада на располагању моћан механизам: немачка марка, која почетком Деведе-

34) Позната је изјава Вилија Бранта, крајем 1989, године Уједињења: „Сада треба да расте заједно оно што је створено да живи заједно.”

35) Током демохришћански и потом социјалдемократских влада, цветао је и немачки национализам. Једна од главних слогана био је да распадом СФРЈ и одвајањем Косова, Немачка треба да казни немачки пораз у оба светска рата на том подручју.

сетих постаје главна монета Балкана. То знатно увећава и економски и политички утицај Бона на Балкану. У једном кратком периоду, чак су видљиви и немачки напори помоћи Балкану, укључујући и Србији, ради обезбеђивања политичке и економске стабилности регион, а све ради даљег јачања немачке позиције. Енглези, Французи и Италијани нису ни мало волели ову нову немачку политику, па је управо зато и условљено уједињење Немачке и њено јачање унутар ЕУ напуштањем марке и преузимањем евра. Јачање евра на Балкану и Србији знатно ослабио економски положај Немачке у нашем региону.

Амерички стручњак за наш регион, Питер Праг, написао је да се после Титове смрти контрадикције међу републикама отвореније изражавају. „Словеначка и хрватска буржоазија, које економски интереси већ снажно везују за Немачку и Аустрију, контролишу најразвијеније регионе земље. Оне следе двоструку политику: одбијање солидарности са најсиромашнијим републикама и приближавање немачком империјализму. Српска буржоазија, што се ње тиче, враћа се поново својој политици с почетка века: Србија пре свега“.³⁶⁾

Забележено је статистички да је већ 1989. Немачка надмашила америчке и европске економске такмаце у продору на југословенско тржиште. Америчка роба тада представља само 5% југословенског увоза и 7% извоза, а Европа 37%, односно 38%. А половина европских увоза и извоза припада Немачкој.³⁷⁾

На пример, у 1990. години, половина југословенске индустрије функционише са немачким машинама. Више од 150 немачких компанија (попут *Hoechst*, *Siemens*, *АЕG*) активне су у Словенији и контролишу 70% њене трговине, као и 40% хрватске спољне трговине.³⁸⁾ Аустријски капитал, иако у сенци „великог немачког брата“, такође је активан на југословенском терену.

Јурген Елзасер одговара на питање зашто Хрватска толико интересује Немачку. То је због хрватске далматинске обале, богатства које сања да контролише немачка туристичка индустрија, због њених рудника боксита или поморске индустрије, а нарочито због приступа медитеранским лукама Сплиту и Ријеци, који би омогућио да се оствари вековни немачки сан: владање од Балтика до Ме-

36) У : Peter Praet, *Revue Etudes marxistes*, no 16, 1992, p. 13.

37) Eurostat, *Annuaire statistique du commerce extérieur*; 1991, p. 140.

38) *Le Monde diplomatique*, septembre 1991.

дигерана. С друге стране, Југославија чини главни копнени пут од Европе ка Блиском истоку.

Ови циљеви дефинисани су *Катедром одбора за Исток*. Реч је о индустријској групи која промовише бизнис на Истоку, и они кажу: „*То је наше природно тржиште. На крају, тржиште ће нас можда довести у исту позицију у којој смо били пре Првог светског рата. Зашто да не?*“³⁹⁾

Немачка спољна политика је реоријентисана према једној традицији која је већ добро послужила у прошлости: коришћењу принципа „националности“ да би се расточиле државе чији би делови могли да буду вазализовани. Ускрсава се концепт Мителеуропе, те велике зглобне зоне између Европе и Запада, и Истока, којом, наравно, доминира Немачка, што јој омогућује да контролише читав континент.⁴⁰⁾

Берлин је опседнут стабилизацијом Европе која је произишла из рушења совјетског блока 1989-91. Немачка жели да поново сазда своју сферу утицаја, што истовремено интегрише Скандинавију, балтичке земље, Средњу Европу и Балкан. Француски аутор Едуар Исон (Husson) отворено и каже: „*Немачка је сломила СФРЈ и узела Космет како би казнила Србе*“.⁴¹⁾

У време буктања грађанског рата у Хрватској 1991, либерал Ханс-Дитрих Геншер, једна од најважнијих архитеката сецесионистичке југо-драме, немачки министар спољних послова, пружа јавно визију Мителеуропе у Новој Европи: „*После десетина година тлачења, воља народа Средње, Источне и Југоисточне Европе да изражавају свој идентитет и своје националне вредности, разумљива је.*“⁴²⁾ Геншер још сугерише да се „*не оставе саме атомизоване државе*“.⁴³⁾

У децембру 1989, председници Хрватске и Словеније се срећу и захтевају „југословенску конференцију, крај Франкфурга, под патронатом Немачке“, пише „Дер Шпигел“. У исто време, из Немачке је у Хрватску слано оружје за опремање јединица хрватске милиције“.⁴⁴⁾ Током 1990, аустријски министар Ерхард Бусек се

39) Цитирано у: Edouard Husson, «*Crise allemande, crise européenne?*», Géopolitique de l'Europe, 1989-2003.

40) Elsasser, цитиран у: M. Colon, *op. cit.*, p. 51.

41) У: Edouard Husson, www.Serbianna.co, May 2006.

42) У: Welt am Sonntag, 06. 10. 1991.

43) Michel Collon, *Pokeur Menteur*, p. 52.

44) *Der Spiegel*, no 15, 1992.

обрео у Љубљани (датум није поуздано утврђен). Предмет посете било је „започињање сецесије“, каже касније његов италијански колега, Ђани Де Микелис, у интервјуу „Еуролеу“. После априлске изборне победе ХДЗ-а 1991 у Хрватској, Туђман шаље у Бон у августу 1991 свог личног саветника Ивана Миласа. Прима га Х. Телчник (Teltschik), делегирани министар канцелара Кола, од кога Милас тражи тесну сарадњу са Немачком.⁴⁵⁾

Мало је познато у нашој јавности да је већ 1990. године будући председник Хрватске, др Фрањо Туђман, имао тајни сусрет са канцеларом Колом и неколицином важних немачких министара. Они су тада договорили заједничку политику за растурање Југославије и стварање независне државе Хрватске.⁴⁶⁾

Јосеф Бодански (Yossef Bodansky), израелско-амерички експерт за анти-тероризам, рекао је поводом тога: *„Американци су већ имали усташки део будућег хрватског сепаратистичког покрета за независност. Били су то Шушак, ‘продавац мекика’ из Канаде, и Ројница, усташки командант Дубровника из времена Другог светског рата, један тврди усташа. Мањкао им је партизански титоистички део. Када срећу Фрању Туђмана, који поседује наглашене митоманске и егоманијачке карактеристике, они су били умиреени - састављено је тако хрватско руководство сепаратистичког покрета.“*⁴⁷⁾

Последњих деценија ретко се на Западу сретне бескомпромисно промишљање балканских догађаја на прелазу из XX у XXI столеће. У такве историјске *rara avis* свакако спада Француз Едуар Исон (Husson) који тврди да је Србија служила као жртвени јарац за све немачке ресантимане после два изгубљена рата против православних Словена. *„Треба подсетити да су припадници покрета отпора Драже Михаиловића, колико и Велика Британија, допринели у одлучујућој фази - у пролеће и лето 1941- да се немачке дивизије ‘закуцају’, а биле би корисније на руском фронту. Немачко колективно несвесно то никада није опростило Србима. То објашњава антисрпску огорченост Немаца, чему ће се ускоро придружити други Европљани и Американци деведесетих година.“*⁴⁸⁾

45) Видети: Н. Telschik, *Tagebuch*, Sieder Verlag, 1991.

46) Цитирано у: Michel Collon, *Poker Menteur*, р. 63; и: Sean Gervasi, «*Forging a new Balkan Order*», необјављен рад.

47) Лично сведочење Јосефа Боданског аутору, у комплексу америчког Конгреса у Вашингтону, Canon Building, у лето 1996.

48) Edouard Husson, «*Crise allemande, crise européenne ?*», Géopolitique de l'Europe, 1989-2003.

Истини за вољу, међу великим земљама је владала у почетку Деведесетих и знатна тензија поводом југословенског питања. САД су се тада налазиле потпуно на франко-британској позицији, која је пре свега захтевала поштовање принципа хелсиншке повеље из 1975: пацификовање региона као предуслов сваког признавања националне независности. О томе Исон пише: „*Могли бисмо да многоструко цитирамо чланове америчког Стејт департмента, који изражавају њихову срибу између 1991. и 1994. поводом немачке политике у екс-Југославији. Они су сматрали да је немачка носила тешку одговорност у погоршавању сукоба. То искушавање снаге између САД и Немачке одговарало је фази еуфорије немачких руководилица, то јест тај тренутак када су Немци сматрали да је њихова 'блага хегемонија' над Европом била у ствари свршени чин. Они су чак ишли дотле да мисле како ће Немачка - коју је помагала Европа стављена у позицију да је допуњује - постићи нерешен резултат са Сједињеним државама у многим доменима.*“⁴⁹⁾

НОВО АМЕРИЧКО И БРИТАНСКО ЦАРСТВО

У годинама после Хладног рата, Америка успоставља поново своје сизеренство над једним царством. Дезинтегрисање Совјетског Савеза омогућило је Сједињеним Државама да прошире своју зону војне хегемоније све до Источне Европе (захваљујући НАТО-у) и у готово свим деловима бивше Југославије која је претходно била неутрална.

У јануару 1980. је проглашена доктрина Картер, која јасно каже: „*Сваки покушај неке стране силе да задобије контролу над Персијским заливом биће сматран нападом на виталне интересе Сједињених Држава*“. А Ричард Ален на свој начин тумачи нову доктрину: „*Ако бисте били кадри да уздрмате и покидате Пољску, онда би шок-таласи обасјавали у многим правцима: у Украјину, на Балкан, Латвију, Литванију и Естонију, Чехословачку*“.⁵⁰⁾ Долази дакле тренутак за Сједињене Државе „*да смање своје војно присуство на Далеком истоку, како би ослободиле ресурсе за јачање нових ангажмана на Блиском истоку и на Балкану*“.⁵¹⁾ Избија и рат између Ирана и Ирака, са милион жртава у периоду 1980-88.

Џими Картер изјављује 1980: „*Једна независна, јединствена и несврстана Југославија је од круцијалне важности за стабил-*

49) Edouard Husson, *Ibid.*

50) Видети: Carl Bernstein & Marco Politi, *His Holiness*, p. 262.

51) Michel Collon, *Pokeur Menteur*, p. 113.

ност Европе и света. А подршка територијалном интегритету, независности и јединству је у средишту америчке политике.“⁵²⁾

Прва Титова посета Великој Британији била је тек 1953. године. Винстон Черчил је тада поново Премијер, после губљења власти одмах по окончању рата. Стари лисац тада, у име западног света, своме госту: „Ако би наши савезник из времена рата у Југославији био нападнут, ми бисмо се борили и умрли са вама“.⁵³⁾

Континуитет Велике стратегије Запада која се тичала Југославије видан је у британској политици чак и 30 година касније, када Премијер Маргарет Тачер изјављује, 1983, својој југословенској колегиници Милки Планинци: „Југославија има прошлост у којој је несврстани покрет држала истински несврстаним.“⁵⁴⁾

Када су Шездесетих и Седамдесетих, у доба када Совјетски Савез постаје поновопредоминантан у економским и војним односима са титоистичком Југославијом, Американци и Британци су у дефанзиви, ограничени у обезбеђивању кредита и нових технологија југословенском режиму. Споразум Европске Уније и Југославије потписан је, подсетимо, 1970.

У другом прстену подршке, Лондон је веома користан Београду, нарочито у Европској Комисији, где Британци утичу на потписивање другог споразума о преференцијалној трговини са Југославијом 1980. године.⁵⁵⁾ У Лондону, баш као у Вашингтону, често намерно затварају очи и толеришу погрешне кораке Југославије, јер је то цена држања Београда више-мање ван совјетског утицаја, и држања у покрету несврстаних.

Током 1972, Британци су поклонили Југославији једну лиценцу турбо-цет авио-мотора, као и све што прати такав пројекат највише војне технологије у том добу. Тај мотор монтираће се у југо-румунски авион *Соко орао/Орао Б*, који тада Букурешт и Београд заједнички продају у читавом свету.⁵⁶⁾

У 1982, влада Маргарет Тачер игнорише америчке сигнале о испоруци лиценце за производњу у Југославији „Ролс Ројсовог“ турбоцет мотора за авионе. Тај мотор се налазио иначе у авиону типа „Торнадо“, који је званично део снага НАТО. Био је планиран

52) Цитирано у: Michel Collon, *Pokeur Menteur*; p. 113.

53) „Should our war-time ally in Yugoslavia be attacked, we would fight and die with you“; у: Nora Beloff, *Tito's Flawed Legacy: Yugoslavia & the West: 1939-84*, London, Victor Gollancz, 1985, p. 151.

54) У: Nora Beloff, *Ibid.*, p. 189.

55) Nora Beloff, *Op.cit.*, p. 183.

56) У питању је био модел мотора *Rolls Royce MK. 632-41 Viper turbojet*.

за монтажу у југословенски прототип *Нови авион*, за ваздухопловне снаге ЈНА.⁵⁷⁾ Америчке и британске обавештајне службе сигнализирају у том периоду да је ова веома осетљива војна технологија вероватно заједнички коришћена од Москве и Београда.⁵⁸⁾

ФРАНЦУСКА И ЈУГОСЛАВИЈА: ОД ХЛАДНОГ РАТА ДО МИТЕРАНОВИХ УЗАЛУДНИХ ПОКУШАЈА

Обично историчари политичке историје после Другог светског рата тежиште својих анализа усмеравају на америчку, руску и британску политику према југословенском простору. Но, поглед на француске архиве је изузетно занимљив, пре свега због квалитета њихове стратегијске и политичке аналитике. Као илустрацију, користимо истраживања Жорж-Анри Сутуа (Georges-Henri Soutou), историчара дипломатских односа између Француске и балканских земаља, који је темељно истраживао француску позицију после Другог светског рата.

У том периоду, француски експерти за спољну политику анализирају, попут америчких и британских савезника, нову претњу после пале Немачке - Стаљинов Совјетски Савез. Промосковске „народне демократије“ на Балкану и совјетска политика уопште виде се и у Паризу као могућа претња совјетске пенетрације у источни Медитеран, чак све до Блиског Истока. Француска не може себи да дозволи да заборави сопствене економске интересе, нафтне и рудне пре свега, у Југославији и Румунији.⁵⁹⁾ Два суседа из социјалистичког тора су такође и терен неговања франкофоније. Француски универзитети, Правни и Медицински факултет пре свега, образовали су српску интелигенцију у периоду између два светска рата.

Жорж-Анри Суту (Georges-Henri Soutou), описује француску позицију почетком Хладног рата. *„Да ли је Француска требало да поново преузме своју класичну националну улогу, или да усвоји ‘западњачкију’ позицију, дајући приоритет стварању западног фронта са Великом Британијом и Сједињеним Државама наспрам СССР-а, у односу на сопствене особене интересе?... Подсетимо да је пре рата, суштински стратегијски партнер Париза на Балкану био Београд. После 1945, важност Београда за француску*

57) Реч је о моделу мотора Rolls Royce RB-199 turbojet.

58) Marko Milivojević, *Descent into Chaos: Yugoslavia's Worsening Crisis*, London, Institute for European Defence & Strategic Studies, European Security Studies no 7, 1989. p. 24 - 25.

59) Пре свега, Французи мисле на Борски рудник.

дипломатију остаје значајна: истовремено због веза из прошлости, али и због круцијалног геостратегијског положаја ове земље у првој фази Хладног рата.⁶⁰⁾

Две школе у оквиру Ке д'Орсеја сучељавају се поводом анализе стратегије коју треба применити према титоистичкој Југославији. Прагматична школа жели да успостави добре односе са Београдом, а идеолошки веома подозрива школа је свесна отворено комунистичке природе Титовог режима, већ од 1945.⁶¹⁾

Французи знатно више анализују природу југословенског режима него Американци у том периоду и њихови закључци су прецизнији него они код Американаца. Руководиоци Сједињених држава верују да је 'титоизам' 'национални' комунизам кадар да 'зарази' на дуги рок читав Источни блок, и да затим кородира Москву. Американци су, за разлику од Француза, убеђени да се оже без проблема ослонити на Тита и чак да га преведу у западни табор.⁶²⁾

Француски дипломатски прагматици желе потпуно повратак Париза у Југославију, а атлантистичка струја подсећа на обавезе да се следи политика Вашингтона. Може се рећи да и аналитичке екипе Ке д'Орсеја, и француски дипломати на терену, у Београду, исказују завидно познавање природе југословенског комунистичког система. Чак се може тврдити да су њихови погледи ми закључивања на видно вишој разини од анализа савезничких западних аналитика.

Већ у августу 1945, француски амбасадор у Београду Жан Пајар (Jean Pajart) доноси закључке који не дозвољавају никакве илузије о надама да ће Југославија постати демократска држава. Али, дипломата сугерише централи у Паризу да Француска ипак треба да одржава добре односе са Београдом. Пајар чак пише у својој анализи како „Тито вероватно не би превише желео да се ангажује у рађајућем сукобу Исток-Запад и желео би да одржавао би добре односе са Француском.“

60) Soutou, Georges- Henri, *La France et les Balkans de 1944 à 1955*, Balkan Studies, vol. 44, numb. 1&2, Thessaloniki, 2003, p. 111.

61) „На комунистичке партије се гледало као на инструменте традиционалног руског империјализма, према концепцији генерала Де Гола, који је на власти до јануара 1946. Говорило се о 'Словенском блоку' и подвлачила се улога 'панславизма', који је, уосталом, у стварности инструментализовао Стаљин.“ Ministère des affaires étrangères, Europe 1944-1960, Generalités, vols. 29 et 30. ». Цитирано у : Soutou, *Ibid.*, p. 113.)

62) Из архива француског министарства спољних послова: Телеграф из Вашингтона од 1. јула 1948, *Yugoslavie*, vol. 22 ; депеша из Вашингтона од 19 априла 1949, vol. 40 ; депеша из Вашингтона од 14 децембра 1951, vol. 91. Цитирано у: Soutou, *La France et les Balkans de 1944 a 1955*, p.115.

Амбасадор Пајар је упркос свему, убеђен у то да Југославија не може да се ослони на СССР за своју обнову, већ на Запад. Он каже: „*Двосмисленост ове ситуације пружа с једне и друге стране елементе за преговарање и за маневрисање.*“⁶³⁾ У јуну 1946, Париз и Београд потписују трговински споразум, као и један принципијелан аранжман о обештећењу француских власништва национализованих добара.⁶⁴⁾

Од јесени 1949, Сједињене Државе, Француска и Велика Британија преговарају о економској подршци Југославији. У априлу 1951, Француска закључује трговинске споразуме са Југославијом. Робер Шуман, француски министар спољних послова (1948-1953) који је веома добро упознат са југословенским досијеом, нема никакву сумњу да је током Хладног рата управо западна солидарност од највећег значаја.

У јесен 1950, Три западне силе (*les Trois Occidentaux*) одлучују да Београду испоруче немачки војни материјал, којим је југословенска војска већ делимично располагала. Француска је једина у стању да брзо испоручи то оружје са своје територије.⁶⁵⁾ У јуну 1951, западна Тројка одлучује да поклонима покрије дефицит биланса југословенских плаћања.⁶⁶⁾ Париз потом, такође у јуну 1951, бесплатно испоручује Југославији немачко оружје стокирано од 1945. Управо те испоруке чине чак 25% свеукупне западне војне помоћи Титу у 1951. години. Била је то и ефикасна и најбржа помоћ, јер је од граница Француске и Југославије само 1000 километара раздаљине.

Почев од 1951, на Западу је све актуелније питање стратегијске координације са Југославијом. Западне силе имају намеру да спрече Тита да добије помоћ без контра-услуге. Са југословенским генералштабом воде се у новембру 1952. тешки војни разговори. Шеф преговора на страни Запада је амерички генерал Хенди (*Handy*) коме асистирају француски и британски војни аташеи у Београду. У преговорима је јасна суштински амбигвитет, јер Тито не крије да очекује гаранцију Запада у случају напада Совјета и њихових сателита на Југославију. Западњаци, опет, желе да инте-

63) Пајарове депеше од 20. новембра 1945 и 15. априла 1946, белешка Дирекције за Европу од 12 јануара 1946, Архив франц. МИП-а, *Yugoslavie*, vol., 41. Цитирано у: Soutou, p. 115.

64) Thomas Schreiber, *Les actions de la France à l'Est ou les absences de Marianne*, p. 35.

65) *Yugoslavie*, vol. 88 passim et note de la direction d'Europe du 23 décembre 1950. Цитирано у: Soutou, op. cit., p. 121.

66) Белешка под-дирекције за Источну Европу од 4. октобра 1952; Архив француског МИП-а, *Yugoslavie*, vol. 38. Цитирано у: Soutou, op. cit., p. 121.

гришу Југославију у атлантској одбрани Европе.⁶⁷⁾ Французи први схватају да Тито заправо тражи гаранције у случају напада Москве, чиме никако не жели да се сврста уз Запад, већ да уз њихов безбедносни кишобран повећа своју слободу акције и маневарски простор. Од 1952. уочавају се посете француских војних личности Београду. Шеф генералштаба Копнене армије Француске, генерал Блан (Blanc), тако је боравио у Југославији у октобру 1952, а у новембру исте године је у Јадран упловила француска крстарица „Жорж Лејг“ (*Georges Leygues*).

Године 1952-1955 многи на западу оцењују као време међународног успона Титове Југославије, а то закључује 1955 и нови француски амбасадор у Београду, Франсоа Куле (Coulet). Раст утицаја Југославије је нарочито у успону у Трећем свету, а долази и до отопљавања односа са Москвом у којој владају Хрушчов, Маљенков и Микојан. Французи, до гуше у проблемима са Алжиром, па аутор Суту оцењује како је *„требало нарочито истакнути Југословенима да ако би Француска морала да напусти Алжир, онда би се тамо сместили Сједињене државе“*.

Када на власт у Француској, у јуну 1954, дође Пјер Мандес-Франс (*Mendès France*), наступиће и дотад невиђено отопљавање односа између Београда и Париза. Тито позитивно оцењује француске позиције и у унутрашњој, и у спољној политици, а не крије да од француске очекује да она исказује сада више аутономности наспрам Америке. Мандес-Франс позива, јануара 1955, маршала Тита у посету, али југословенски председник је одлаже за другу половину године. Париз у знак отвореног пријатељства нуди окончавање финансијских и економских неспоразума, најпре у вези Борског рудника, и да се тиме симболично започне период значајније политичке сарадње двеју земаља. До посете ће доћи после још једног Титовог одлагања, од 7. до 12 маја 1956, пошто је у међувремену, јануара 1956, на власт у Француској дошла влада левице, са Ги Молеом (*Mollet*) и Пиноом (*Pineau*) на челу.

Но, дуго очекивана посета даје мршаве резултате. Није резултирала чак ни једним потписаним конкретним споразумом о политичкој, културној, или економској сарадњи двеју земаља. Париз се, међутим, задовољава Титовим пристанком *„да се фаворизују сви напори за једним либералним решењем алжирског проблема“*. Париз притом чини значајан гест према Титу - саопштава намеру да се *„заснују односи између Европљана и муслимана на основи која је аналогна оној која постоји међу разним елементима југословенске Федерације. „*

67) Телеграф из Београда од 21. децембра 1952; телеграф из Вашингтона од 27. јануара 1953. Архив француског МИП-а, Yougoslavie, vol. 94. Цитирано у : Soutou, p. 123.

Владини аналитичари у министарству спољних послова Француске закључују такође, након разговора са Титом, како Маршал има сличне позиције као Москва у темама попут: европске безбедности, Немачке и разоружања. А како је Тито пожурио после Француске, у Москву, јуну 1956, француске анализе су се показале тачним. Аутор Суту зато извлачи свој закључак из анализе овог периода: „Идеолошке поделе добијале су поново за право, а француски прохтеви да се од тога потпуно одвоји и да се поново сачини привилеговани историјски однос са Београдом још једном су оманули.“

Поменимо да крајем Педесетих, и почетком Шездесетих, мит о југословенском самоуправљању у Француској је упорно промовисан од стране групе левих интелектуалаца која се окупила око часописа „Самоуправљање“ (*Autogestion*) који је водио социолог Клод Бурде (Bourdieu). Везаност за југословенски социјалистички пут је била значајна у том, иако малом, али на плану науке не баш безначајном интелектуалном серклу. Интересовање за ову идеју се увећавало, а 1966. је такозвана „нова француска левица“, Уједињена социјалистичка партија (PSU), као и самоуправно оријентисани синдикат, Француска конфедерација рада (CFDT) и званично прихватају југословенски систем самоуправљања у својим програмима. Чак ће на конгресу Социјалистичке партије (PS) 1971. у Епинеју, самоуправљање постати њихова званична доктрина. Када Французи објаве књигу Милојка Друловића о самоуправљању, Мишел Рокар (Rocard) ће му написати предговор. Пол Гард, аутор који се својом познатом књигом „Живот и смрт Југославије“ није баш прославио као објективни аналитичар распада Југославије, написао је да „уистину, ни у једном тренутку, самоуправљање није озбиљно проучавано у Француској. Југословенско искуство је у ствари игнорисано у свим својим аспектима националних проблема“.⁶⁸⁾ Само узгред, поменимо из касних Седамдесетих и младог теоретичара самоуправљања, Пјера Розанвалона (Rosanvallon), аутора блиског синдикату CFDT, који је написао занимљиву књигу, „Доба самоуправљања“.⁶⁹⁾

После Титове смрти, Европа и свет отварају питање Титовог политичког наслеђа. Економска ситуација Југославије привлачи пажњу и ствара зебње у многим земљама. Због тога, француски највиши функционери бележе почетком Осамдесетих, значајне посете Београду, у једногодишњој каденци. У новембру 1980. стиже Рејмон Бар (Barre), у новембру 1981. Клод Шесон (Cheyssou), у новембру 1982 Мишел Жобер (Jobert), и поново, али сада априла

68) Paul Garde, *Vie et Mort de la Yougoslavie*, pp. 350-1.

69) Pierre Rosanvallon, «L'âge de l'autogestion»,

1983, Клод Шесон. Француски министар сазнаје 1983 да „Бугари поново буде македонски проблем.“

Како се захуктава југословенска криза, тако расте и француско занимање за наш простор. Председник Митеран (Mitterrand) стиже у децембру 1983. у Југославију, и пре пута у Београд, Загреб и Љубљану, његови аналитичари му откривају занимљиве ствари, о чему сведочи у свом Дневнику Ибер Ведрин (Vedrine), тада шеф кабинета Франсоа Митерана. „Једна белешка Центра за анализе и предвиђања Ке д'Орсеја открива да 'никада нације које чине Југославију нису биле тако удаљене једне од других(...) Централне власти су и саме допринеле израњању тих тензија играјући на националне поделе како би консолидовале своју позицију, не мерећи последице тога.' (Белешка: Управо је то направио сам Тито установљавајући 1971, за становнике Босне који би то желели – генерално потомке Срба конвертованих у ислам – 'Муслиманску' националност – са великим М, како би се разликовало од религије.

Аутори ове белешке одсликавају готово уопштено мишљење када пишу: 'Међутим, искључена је експлозија, јер упркос поделама, и може се готово рећи - и мржњи, сви су против свих и свега у том систему, али нико није против Југославије. Нема одрживе алтернативе. У томе је и најбоље утврђење против покушаја револта, или експлозије.'⁽⁷⁰⁾ Ведрин пише Митерану у форми белешке, 8. децембра 1983: „Нестанак Тита и економска криза оживели су тензије између република и аутономних покрајина. Будућност Југославије чини се, дакле, поново проблематичном.“ Француска дипломатија и даље не помишља на коначну трагедију Југославије, већ сматра да је у питању само заплет, збрка, институционална блокада. И даље нема никакве промене европске политике према Југославији и тако ће остати све до краја те деценије.

У новембру 1988, Жан Мизители (Musitelli), дипломатски саветник у Ке д'Орсеју, песимистичним тоном закључује своју анализу: “Фактори кризе су се проширили. Осам година после његове смрти, Југославија је и даље Титово сироче. Растакање централне власти, поновно подизање националних антагонизама, појављивање на сцени српског лидера са популистичким и ауторитарним тоналитетом (С. Милошевић) непрестана економска исцрпеност (инфлација од 200%, забрињавајући дуг од 20 милијарди долара) чине забрињавајућу позадину сцене.”⁽⁷¹⁾

У децембру 1987, три месеца после партијског пуча у Србији (Осме седнице), Лазар Мојсов, председник Председништва СФРЈ,

70) Hubert Védrine, *Les mondes de François Mitterrand, A l'Elysée 1981-1985*, pp. 594-595.

71) Hubert Védrine, *Ibid.*, pp. 594-595.

стиже у званичну посету Француској. Жан Мизители упозорава га да на *“институционалну кризу* (тј. нестабилност због колективног председништва које се брзо мења) *и националну кризу* (опстајање социо-економских целања и диспаритета који потхрањују партикуларизме, антагонизме између Срба и Албанаца на Косову“. Мизители такође наглашава да се, у очима експерата, *„та криза не чини као да мора да доведе у питање приврженост националности Федерацији.“*⁷²⁾

Попут анализа у другим европским владама, Французи уочавају 1988 „знаке озбиљних дисфункционисања“ у Југославији. У набројане „ране сигнале“, Ке д’Орсеј наводи: инциденте у Савезној Скупштини поводом гласања о неповерењу које су затражили Хрвати и Словенци; демонстрације војвођанских Срба за учвршћивање веза са Србијом,; сукоб ЦК СКЈ и Милошевића оптуженог за фаворизовање популизма и етничког подстрекивања; демонстрације у Београду (на Ушћу) ради подршке Србима на Космету; проалбанске демонстрације на Косову.

Занимљиво је како је искусни и ингениозни дипломата, министар спољних послова Србије почетком Деведесетих, Бранко Микашиновић, уочавао селективни приступ у француском виђењу Југославије. На маргини примерка Ведринове књиге, аутору је министар Микашиновић, кратко коментарисао Ведрина: *„Типична површина, немогућност да се уоче прави проблеми. А улога Немачке?“*⁷³⁾

Ведрин ће на то ипак делимично, али не баш убедљиво, одговара на истој страници књиге. Тумачећи разлоге кашњења Запада да узме у обзир југословенске догађаје на време, Ведрин пише: „На другом месту, због тога што су спољне силе - Сједињене Државе, Европа и СССР - биле заокупљене другим хитним пословима, све до пролећа 1991, током тих година када је на против требало да се покажу екстра-луцидним. Најзад, због тога што ће их емоционални талас који ће преплавити немачко јавно мњење, и део америчког и француског мњења, одвести у тумачење тог сукоба на идеолошки начин, да се нађу у ћорсокаку у односу на геополитичке, историјске и географске податке, да помисле како је растакање Југославије срећна додатна победа над комунизмом! Трагична бесмислица.“⁷⁴⁾

У то време, Митеран је постао веома осетљив на ризик од буђења немачке хегемоније на европском континенту. Одатле и ње-

72) Hubert Védrine, *Ibid.*, pp. 594-595.

73) Из личних сведочења Бранка Микашиновића аутору, лето 1995.

74) H. Védrine, *Ibid.*, p. 595.

гови покушаји током 1989-1990. да се некако закочи немачко уједињење, погађања са Горбачовим, као и путовање у Источни Берлин 1990.⁷⁵⁾

Ведрин такође тумачи и бројне разлоге одсутности потеза упозоравања југословенских руководиоца од стране међународне заједнице, нарочито најмоћнијих: САД, Француске, Немачке, Велике Британије, Русије. *„Почетком Осамдесетих, после Титове смрти, надметање Исток-Запад доживљава врхунац са евро-ракетима и трком у наоружавању. После 1985, била су то прорачунавања онога што ће учинити Горбачов, то је закупљало духове. Почев од 1987, то су били послови разоружавања. У 1989-1990, управљање немачким уједињењем. Онда, од лета 1990, до пролећа 1991, рат у Заливу. Не заборавимо ни ГАТТ, монетарне турбуленције, трагање за растом, таласе тероризма, Либан, Чад, рат Ирак-Иран, сукоб на Блиском Истоку и, после Заливског рата, почетак мировног процеса. Тек у пролеће 1991, када се силе, ослепљене од светлости као при изласку из тунела, нађу избебуха суочене са југословенском темпираном бомбом, када је већ веома касно...“*⁷⁶⁾

Југословенски руководиоци не чују, међутим, благонаклоног Митерана. У интервјуу париском левичарском дневнику „Либерасион“, француски председник мудро упозорава: *„Свађа око Косова (...) илуструје, међу другим невољама, онај закон који каже да када се ругамо Историји, она се свети. Верујем да је, у недавној прошлости, било мудро да се границе не доводе у питање. Ми морамо да пледирамо за нове дијалог, а не да подстичемо нова џепања. Мир је врло крхак.“*⁷⁷⁾

МАЛИ ДОПРИНОС „АЛПЕ-АДРИА“ РАСЦЕПУ ЈУГОСЛАВИЈЕ

„Алпе-Адриа“ је организација формирана 1978. и проширена 1987, када јој расту апетити као *„врло амбициозне организације*

75) Аутору је један француски дипломата својевремено пружио примере бројних Митеранових напора код Буша Старијег да САД имају разумевања за Југославију, посебно за Србију тог доба пред грађански рат. Митеран је, судећи по овом кредибилном дипломатском извору, извесно време успешно „данфовао“ Буша да не предузима кораке против Србије, али Милошевић и његова екипа очито нису имали интелигенцију да на прави начин цене овакве гестове пријатељства и успешно амортизују све бројније активности других земаља против позиција Србије у свету.

76) Hubert Védrine, *Ibid.*, p. 600.

77) «Libération», 23. 11 1983, цитирано у: Hubert Védrine, *Les mondes de François Mitterrand, A l'Élysée 1981-1985*, pp. 603-4.

за културну, економску и најзад политичку сарадњу“ међу земљама и историјски блиским провинцијама које су смештене у региону Централне Европе. Реч је о простору некадашње Аустро-Угарске. Из југословенске федерације у тај простор улазе Словенија, Хрватска, и Војводина, иако је део Србије, али геополитичке маказе будућих пројеката не базиру се на то. Пројекат „Алпе-Адриа“ замишљен је као огромна нада да се од комунистичких земаља просто отму ти делови са историјским памћењем Аустро-Угарске, и тако их врате у окриље западних земаља. Замишљени модус је будућа форма „Економске заједнице Централне Европе“. Мала је утеха што су архитекте овог плана на крају напустили замисао, после пада Берлинског зида. У међувремену су само озбиљно отежали кохерентност уздрмане Југославије. Не треба заборавити веома усредсређене пропаганде у Хрватској и Словенији тих година, које су припремале грађане за сепаратизам. Веома често истицана је наводна некомпатибилност и неприродност веза различитих региона у том делу Европе. Наводно, никако нису ишли заједно „византијски“ са „римским“ деловима, „католички“ са „православним“, па тиме „европски“ са „азијатским“. Том креирању атмосфере нетрпељивости већ је добрано помогла трајућа дезинтеграција Југославије. Идеолошки тако посао није био претежак у северозападним деловима Федерације.

Важан феномен тим поводом јесте даје постојање пројекта „Алпе-Адриа“, иако је у њега уложено пуно средстава и енергије, некако у Западној Европи остао заклоњен, замаскиран, непознат, па тиме трајно потцењиван, упркос својој потенцијалној разорности и опасности по кохеренцију гео-политичког простора овог дела Европе.⁷⁸⁾

А када куцне час сецесионистичких завршених операција Словеније, Хрватске и БиХ, управо ће интегрални делови „Алпе-Адриа“ простора предњачити у процесу докрајчивања Југославије. Пример су аустријски лендери ангажовани у „Алпе-Адриа“. Они су окупљали Фриули-Венецију, Трентино, Ломбардију, Словенију, Хрватску, Баварску, али и Каринтију, Штајерску, Салцбург и Горњу Аустрију. Већ од 2. јула 1991 те области лобирају снажно у оквиру Европске заједнице за међународно признавање сецесионистичких република.⁷⁹⁾

Coup de grâce међународне заједнице догодиће се на Брионима 7. Јула 1991, и имаће звану и званичну форму: *Брионска Де-*

78) Видети: Слободан Витановић, «Преиспитивања. Одсјаји и расипања», стр. 321.

79) Видети: Michel Korinman, „L'Autriche, l'Allemagne et les Slaves du Sud“.

кларација. Тај документ уводи званично ЕУ у југословенску кризу. Он на само месец дана провизорно зауставља сецесије. Већ 6. августа 1991, десиће се нови преокрет, уз помоћ *Декларације ЕУ о Југославији*, у којој се по први пут помињу посвађане републике и унутарње границе као међудржавне. Од тог часа, Европа и Америка сваким својим наредним политичким чином легализују сецесију и коначно без зазора откривају дуго скриване пројекте - дефинитивно стављање *ad acta* јединствене Југославије. Официјелно проглашење ишчезавања Југославије поверено је француском „делегату“, Митерановом министру који је докинуо смртну казну у Француској, и коме је поверио Комисију која ће то обавити - Роберу Бадентеру.⁸⁰⁾

Zoran Petrovic Pirocanac

YUGOSLAVIA, EUROPEAN WEST AND DISINTEGRATION: FRAGMENTS FROM THE PRESENT HISTORY OF THE VANISHED STATE

Résumé

L'auteur suit la genèse de l'état à partir du projet initial serbe de la Yougoslavie en tant que la réalisation du dessein national (« tous les Serbes unis sous le même toit étatique »), jusqu'à la décomposition de l'état ; par les années trente et l'orientation vers un ethno-confessionnalisme, ensuite par la décision de l'Occident pendant la deuxième guerre mondiale de soutenir la résistance communiste de Tito, au lieu d'aider le gouvernement royaliste à Londres et le général Dragoslav-Draza Mihailovic, jusqu'à la décomposition yougoslave début les années quatre-vingt - dix.

Le texte offre des détails peu connus des activités diplomatiques et des relations avec le gouvernement américain et les états occidentaux dans l'espace yougoslave après la deuxième guerre mondiale.

L'auteur a essayé d'attirer l'attention sur les activités méta-politiques et de renseignement qui ont certainement contribué à la lente désagrégation et à l'entropie de l'état yougoslave, achevée par la guerre civile début les années quatre-vingt-dix.

Mots-clés: Ethno-confessionnalisme, Occident européen, OTAN, mouvement des non-alignés, intégrations européennes, paralysie institutionnelle, ethnarchie, régime néo-libéral, expansionnisme allemand, doctrine Carter, Alpe-Adria.

80) Видети: М. Кнежевић, *Европске димензије српског питања*, стр. 217.